

Kovács Kálmán oktató és nevelő munkája

Ünnepi tanulmányok

Kovács Kálmán egyetemi tanár emlékére

Gondolat Kiadó Budapest, 2005. 137. p.

ISBN 963 9610 03 8

Coea sine historia jurisprudentia, vak a jogtudomány történelem, történelmi szemlélet nélkül, vagyis anélkül, hogy keletkezésükben, összefüggéseikben, mozgásukban, változásaikban és megszűnésükben tudná szemlélni a jogi jelenségeket – írja Kovács Kálmán *A magyar jogtörténelmi kutatások néhány új jellemző vonása és további feladatai* című, 1975-ben megjelent tanulmányában. Ezt a gondolatot, amikor írását 1981-ben újra publikálta, még tanulmánykötete szerzői előszavába is bevette. Ezzel együtt nem állíthatom, hogy ez a klasszikus idézet a politikus jogtörténész-professzor valamiféle ars poeticája lett volna, hiszen az iménti mondathoz hasonlóan joggal nevezhetném elvei összefoglalásának a XIX. századi jeles francia liberális történetíró, Jules Michelet bölcs aforizmáját is, ugyanis Kovács Kálmán ezt is idézi említett munkájában: „Aki beéri a jelennel, a mosttal, sohasem fogja a jelent megérteni.”

Azt, hogy a tudós-politikus Kovács Kálmán oktató- és tudományszervező munkássága milyen jelentős volt, éppen volt tanítványai bizonyítják talán a legjobban a saját eddigi életútjukkal. A „hat tanszéki” közül ketten, *Kállay István* és *Révész T. Mihály* a Széchenyi István Egyetem Jog- és Gazdaságtudományi Karán tanítanak egyetemi adjunktusként, illetve tanszékvezető egyetemi docensként. Ugyancsak tanszékvezető egyetemi docens lett *Máthé Gábor*, mégpedig a Károly Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Karán, *Kun Tibor* főiskolai tanár egyben ügyvéd is. A professzor két tanítványa ma az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán tanít, *Mezey Barna* egyetemi tanár a Magyar Állam- és Jogtörténelmi Tanszék vezetője, *Rácz Lajos* egyetemi docens pedig az Egyetemes Állam- és Jogtörténelmi Tanszéket vezeti. Ők hant a tisztelgő emlékkötet szerzői.

Azt, hogy már az emlékező előszóban felemlítik, milyen szigorúan ellenőrizte őket Kovács Kálmán, és milyen gyakran adta vissza nekik töméntelen javítással, kérdőjellel és megjegyzéssel telezsúfoltan kézírataikat, egyáltalán nem érzem ünneprontásnak. Az meg, hogy valamikori pályakezdőként írt első tanulmányaik egyikével tisztelegnek professzoruk emléke előtt, kifejezetten illik Kovács Kálmán nem mindennapi személyiségéhez. Abban is biztosan iga-

zuk van, hogy az ELTE magyar jogtörténelmi tanszékét és az ott működő akadémiai kutatóhelyet vezető professzor még csak nem is törekedett arra, hogy ezt a szellemi műhelyt valamiféle mesterkélt felszabadult légkör jellemezze. Azt hiszem, át tudom érezni, milyen élmény lehetett tanítványai számára, hogy ez az általuk is erősen zárkózottnak tartott ember megnyílt előttük, mert Kovács Kálmán professzornak, Kálmán bácsinak – aki édesapám legjobb barátja volt – én is ezt a kevesek által látott derűsebb arcát ismerhettem és őrizhettem meg.

Kovács Kálmán életéről és életművéről beszélni nemcsak ezért különösen nehéz feladat nekem, hanem azért is, mert magam is megtapasztalhattam, hogy milyen szigorú kritikus volt. Nemcsak tanítványaitól követelte meg a pontosságot, és azt, hogy állításait megtámadhatatlan érvekkel támasszák alá, hanem gyakran kemény szavakkal szólt a tudomány és a politika nagyságairól is.

Az 1913-ban született Kovács Kálmán az 1930-as évek elején azért hagyta félbe bölcsészeti tanulmányait, tehát azért lett jogász, mert tanárként csak igazgatói engedéllyel vehetett volna részt politikai, társadalmi mozgalmakban. Márpedig ő ekkoriban az Ady Társaságban és a polgári radikális Reform Társaságban már megismerkedett jó néhány baloldali értelmiségivel, népi íróval és magával Bajcsy-Zsilinszky Endrével is. 1937-ben Kállay Gyulával és Zöld Sándorral létrehozzák a Márciusi Frontot, 1943–44-ben pedig Fehér Lajossal és Iliás Ferencsel ő a Békepárt egyik szervezője és agitátora.

1944. októberében Kisújszálláson az MKP városi titkára és a Nemzeti Bizottság elnöke lett. Kovács Kálmán, mint az Ideiglenes Nemzetgyűlés képviselője, a még Debrecenben megalakult kormány igazságügyi államtitkáráként részt vesz a földosztásról és a háborús bűnösök felelősségre vonásáról szóló kormányrendelet előkészítésében. Nevéhez fűződik a demokratikusan működő igazságügyi szervek munkájának, a népbíróságok működésének megszervezése is. 1945 telén Szolnok vármegye főispánjává és közellátási kormánybiztosává nevezték ki. 1946 és 1954 között a Közlekedési Minisztérium elnöki főosztályát vezette, ekkor szerzett a munkája mellett az ELTE Bölcsészettudományi Karának esti tagozatán tanári diplomát is. Ezután három és fél évig az igazságügy-miniszter első helyettese, majd másfél évig a Művelődésügyi Minisztérium főosztályvezetője. 1959-ben lett egyetemi tanár, s az ELTE jogtörténelmi tanszékének vezetője. Évtizedeken át elnökként irányította a Magyar Jogász Szövetség Jogtörténelmi Bizottságát és a Magyar Tudományos Akadémia Jogtörténelmi Munkaközösségét, több külföldi tudományos szervezetben tevékenykedett, közöttük levelező tagja volt az Académie Européenne d’Histoire-nak.

Három évtizedes tudományos munkássága során Kovács Kálmán – egyebek mellett – foglalkozott a magyar büntetőjog és a büntetőeljárás történetével, a Csemegi-kódexszel, a népbíróságokkal, az 1848-as

első magyar polgári kormány megalakulásával, a Rákóczi-szabadságharc államával és államigazgatásával, és Bethlen Gábor erdélyi országgyűléseinek törvényalkotó tevékenységével. Számos tanulmánykötet és egyetemi tankönyv szerzője, társszerzője, illetve szerkesztője volt. Ezt a sokrétűséget, ezt a sok irányú érdeklődést tükrözik egykori tanítványai, a mai professzorok tanulmányai is. Finom gesztus, hogy első tanulmányai közül válogattak ebbe az emlékkötetbe, mert ezek a munkák talán még közvetlenebb módon érzékeltetik tisztelt professzoruk hatását.

1980-ban jelent meg a Jogtörténelmi Tanulmányok IV. kötetében Kovács Kálmán műve, amely *A Rákóczi-szabadságharc államának néhány jellemző vonása* címet viseli. Elemzésében nem kis teret szentel az 1705. szeptemberében összeült szécsényi országgyűlésnek, hangsúlyozva azt, hogy milyen nehézségekkel találta szembe magát II. Rákóczi Ferenc, amikor a centralizált fejedelmi hatalom megszilárdítására törekedett, nem hallgatva el azt sem, hogy ezek a törekvések akkor „lényegileg kátyúba jutnak”. Ennek szinte ellenpontjaként Kovács Kálmán kiemeli a fejedelem szerepét és politikai éleslátásnak jelentőségét az 1707. decemberében tartott kassai országgyűlésen, amelyen az Ónodon az év májusában törvénybe iktatott közteherviselés volt a tárgyalás fő témája. Kovács Kálmán írásának megjelenése után egy évvel később, a professzor kifejezett témaajánlására 1981-ben publikálta *A Rákóczi-szabadságharc országgyűlései* című tanulmányát Mezey Barna, természetesen Kovács Kálmán szerkesztésében. Az ünnepi tanulmányok kötetében most Mezey Barna ismét Rákóczival foglalkozik, értekezésének címe: *II. Rákóczi Ferenc erdélyi országgyűlései*. Erdély nemzetközi politikai jelentőségét elemezve rámutat arra, hogy „...mint felkelést vezető, királya ellen lázadó főúr nem kaphatta meg a diplomáciai elismerést Rákóczi Ferenc – hozzájuthatott azonban mint választott erdélyi fejedelem”.

Sajátos módon Kovács Kálmán tanítványai nemcsak professzoruk hatása alatt álltak, hanem egymásra is erős hatással voltak. Jól érzékelteti ezt, hogy miközben Révész T. Mihály a szabadságjogok kutatója elsősorban a gyülekezési joggal és a sajtószabadsággal, a sajtóperekkel foglalkozott, Kállay István első kutatási területe szintén a sajtószabadság témaköre volt. Az ünnepi kötetben így Kállay István a Horthy-korszak sajtójogát elemzi, különös tekintettel a Magyarországi Szocialista Munkáspárt sajtópeire. A tanulmány sorra veszi azokat a módszereket, amelyek segítségével az MSZMP sikeresen megkezdte a tiltalmakat. Hogy röplapjaik ügyészi lefoglalását lehetetlenné tegyék, előfordult, hogy a röpiratot szándékosan hibás impresszummal jelentették meg,

vagy éppenséggel nem látták el impresszummal azt. Ekkor azzal védekeztek, hogy a röpiratot meghívónak szánták és csupán gazdaságossági szempontok miatt állították elő nyomdai úton. Mi több, védekezésük megalapozására a röplapokat borítékolva terjesztették.

Révész T. Mihály a gyülekezési jog fejlődését elemző tanulmányában központi szerepet szán az 1867–68-ban történeteknek. Felhívja a figyelmet arra, hogy az 1868 elején kiadott 128. számú belügyminiszteri körrendelet lényegében megismétli azt, amit az 1848. április 20-ai belügyminiszteri rendelet már megfogalmazott. Érdekes módon a kutató az 1848-as rendelet másolatára a belügyminisztérium kiegyezés utáni iratai között bukkant rá.

Bizonyára az sem véletlen, hogy Máté Gábor tanulmánya is a kiegyezés időszakával, pontosabban a bírói hatalom gyakorlásáról szóló 1869. évi IV. törvény létrejöttével és jelentőségével foglalkozik. E törvény históriájának különös fejezete az, hogy még szentesítése, hatályba lépése után három-négy hónappal is tiltakoztak ellene, több megyéből határozott követelő hangnemű petíciókkal árasztották el a képviselőházat.

Erdély jogtörténetének kutatója, Rácz Lajos a „*Magna via Transsylvaniae*” című tanulmányában arról ír, hogy az ország határait őrzők nemcsak a határok mentén védték a fontosabb utakat, hanem bizonyos meghatározott pontokon elhelyezkedve végig figyelték azokat, egészen a kormányzási központokig. Ezzel kapcsolatosan arra is emlékeztet, hogyan ellenőrizték, figyelték az Alföldre telepített kunok az Erdély felől érkezőket. Arra is kitér, hogy milyen stratégiai megfontolásokról árulkodik az Árpád-korban megtelepedő lovagrendek területi elhelyezkedése.

Kun Tibor eddigi életútja és munkássága is jól példázza, hogy mennyire élő a kapcsolat az elmélet, a jogtörténet és a praxis között. Ő eleinte gyakorló jogász volt, majd ügyvédből lett oktató. Tudományos kutatási területe, a társasági jog, kiválasztásában nyilván nem elhanyagolható a korábbi praxis szerepe. Így bizonyára az sem véletlen, hogy az emlékkötetben szereplő tanulmánya a társasági jog fejlődését a közelmúlt jogtörténetének jogalkalmazói elemzésével napjaink gyakorlatáig tekinti át.

A Kovács Kálmán egyetemi tanár emlékére megjelentetett ünnepi tanulmányok – miközben felidéznek a professzor sajátos világlátását, rendkívüli egyéniségét –, jól érzékeltetik az egykori tanítványok már akkor sokat ígérő kvalitásait is. Írásaikon érződik, hogy szigorú, sokat követelő mesterük volt, de érződik az is, hogy Kovács Kálmán emberségét joggal vallják ma is életideájuknak.

Nánási S. László

